

Opetushallitukselle

Viite: Lausuntopyyntö lukion opetussuunnitelman perusteiden luonnoksesta 15.3.-11.4.2019

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto lukion opetussuunnitelman perusteiden luonnoksesta

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi luonnosta lukion opetussuunnitelman perusteiksi lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019

Opetushallitus on laatinut luonnoksen lukion opetussuunnitelman perusteista. Luonnos lukion opetussuunnitelman perusteiksi perustuu kesällä 2018 hyväksytyyn lukiolakiin (714/2018) ja syksyllä 2018 hyväksytyyn valtioneuvoston asetukseen lukiokoulutuksesta (810/2018). Uusien lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaiset opetussuunnitelmat otetaan paikallisesti käyttöön 1.8.2021. Uusi lukiolaki astui voimaan 1.8.2019, mutta kaikki opetussuunnitelmassa tarkemmin kuvattavat, eli opetukseen, oppimisen tukeen, ohjaukseen sekä yhteistyöhön liittyvät asiat velvoittavat koulutuksen järjestäjiä vasta elokuusta 2021 alkaen.

Lukiouudistuksen tavoitteena on nostaa kansakunnan koulutustasoa, jotta Suomi menestyisi mahdollisimman hyvin tulevina vuosikymmeninä. Siksi uudistuksella halutaan lisätä lukiokoulutuksen vetovoimaa yleissivistävänä, korkeakouluihin jatko-opintokelpoisuuden antavana koulutusmuotona, vahvistaa koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittaa siirtymistä toisen asteen opinnoista korkeasteelle. Yksilöllisemmät ja joustavammat opintopolut, niiden vaatima ohjaus ja tuki, oppiainerajat ylittävät opinnot ja korkeakouluysteistyö ovat keskeisiä keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun arvio lukion opetussuunnitelman perusteiden luonnoksesta

Uudistettu lukio-opetuksen opetussuunnitelman perusteet on laaja asiakirja, jossa on sekä yleisempi osa (luvut 1-5) ja opetuksen keskeisiin sisältöihin ja oppimistavoitteisiin keskittyvä osa (luku 6). Opetussuunnitelman perusteet on kunnianhimoinen kokonaisuus, joka toteuttaa uuden lukiolain mukaisia vaatimuksia.

Lapsiasiavaltuutettu nostaa lausunnossaan esiin muutamia seikkoja, jotka liittyvät pääasiassa opetussuunnitelman perusteiden yleiseen osaan.

Opetussuunnitelman laatiminen

Lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan kaikki nuorten lukiokoulutuksen järjestäjät laativat lukion opetussuunnitelman lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan, jollei opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämästä järjestämisluvasta muuta johdu. Koulutuksen järjestäjä päättää, miten opetussuunnitelma laaditaan opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Opetussuunnitelma laaditaan kuitenkin yhteistyössä lukion henkilöstön, opiskelijoiden, opiskelijoiden vanhempien ja huoltajien sekä säännösten edellyttämiltä osin lisäksi kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan ennen opetussuunnitelman hyväksymistä koulutuksen järjestäjän tulee kuulla opiskelijakuntaa ja lukion henkilöstöä sekä varata lukion kaikille opiskelijoille mahdollisuus ilmaista mielipiteensä siitä.

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että kaikille lukion opiskelijoille varataan mahdollisuus ilmaista mielipiteensä lukion opetussuunnitelmasta. Aidon vaikuttamismahdollisuuden antaminen lukio-opiskelijoille vahvistaa heidän osallisuuttaan, joka on yksi lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisperiaatteista (12 artikla). Huomiota tulee kuitenkin kiinnittää siihen, että mielipiteiden kuuleminen ei ole vain muodollisuus, vaan opiskelijoiden ja opiskelijakunnan mielipiteille annetaan myös painoarvoa ja heille perustellaan valinnat, jotka tehdään lopulliseen opetussuunnitelmaan. Opetussuunnitelmaa tulee käsitellä oppilaitoksissa säännöllisesti yhdessä, kiinteässä vuorovaikutuksessa opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa.

Arvoperusta ja ihmisoikeudet

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 29(1) artiklan b-kohdassa mainittuihin koulutuksen tavoitteisiin, joiden mukaan koulutuksen tulee pyrkiä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sekä Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan periaatteiden kunnioittamisen kehittämiseen. Tämä artikla pitää sisällään sen, että opetussuunnitelmiin sisältyy opetusta ihmisoikeuksista ja erityisesti lapsille kuuluvista oikeuksista, jotta lapset saavat tietoa omista oikeuksistaan ja niiden käyttämisestä. Samalla ihmisoikeuksien on oltava keskeinen osa opetuksen arvoperustaa ja läsnä kaikessa kouluyhteisön toiminnassa ja arjessa.¹

Luonnoksessa lukion opetussuunnitelman perusteiksi (s. 6) mainitaan, että lukio-opetuksen perustana on ”elämän ja ihmisoikeuksien kunnioitus sekä ihmisarvon loukkaamattomuus. Lukio-opetus pohjautuu keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin. Opiskelija muodostaa lukioaikanaan jäsenyneen käsityksen perus- ja ihmisoikeuksien taustalla olevista arvoista, keskeisistä perus- ja ihmisoikeusnormeista sekä näitä oikeuksia edistävistä toimintatavoista.” Lapsiasiavaltuutettu pitää mainittua lähtökohtaa tärkeänä. Kyseisessä kohdassa olisi kuitenkin mainittava, mihin keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin tässä viitataan. Kun tekstissä viitataan myös perusoikeuksiin, olisi hyvä mainita myös, että perustuslain (731/1999) lukuun 2, jossa säädetään perusoikeuksista.

Ihmisoikeuskysymykset on nostettu esiin esimerkiksi maantiedon, historian, yhteiskuntaopin ja elämäntutkimustiedon opetuksen sisällössä. Ihmisoikeuskysymysten tarkastelu vaikuttaa olevan kuitenkin melko yleisellä tasolla ja kuvauksista ei saa selkeää käsitystä siitä, mistä näkökulmasta ihmisoikeuksia on kulloinkin tarkoitus käsitellä vai ovatko ne ennemminkin osa arvopohjaa opetuksen taustalla. Päähuomio on ilmeisesti ihmisoikeuskasvatuksessa. Useimmat kurssit, joihin sisältyy opetusta ihmisoikeuksista ja niiden kehityksestä, näyttäisi olevan vapaaehtoisia kursseja. Yhteiskuntaopin opetukseen sisältyvä kokonaisuus ”Demokratia ja oikeusvaltio” on ilmeisesti ainoa, jossa ihmisoikeuksia käsiteltäisiin juridisista lähtökohdista. Elämäntutkimustiedon opetuksen ET2 kurssin keskeiseen sisältöön on kirjattu kuuluvan ihmisoikeusasiakirjat, kuten YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistus, lapsen oikeuksien sopimus sekä Euroopan ihmisoikeussopimus (s. 272). Elämäntutkimustieto on kuitenkin oppiaine, johon kaikki oppilaat eivät voi osallistua.²

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan ihmisoikeuksia ja niitä koskevia, juridisesti sitovia asiakirjoja tulisi käsitellä kaikille opiskelijoille tarjottavassa pakollisessa opetuksessa. Tämän tulisi myös selkeästi näkyä lukio-opetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa lisäksi, että lukiokoulutuksessa opiskelijoille tulisi tarjota opetusta omista oikeuksistaan ja niiden käytöstä. Perus- ja ihmisoikeudet luovat perustan oikeuksien käytölle. Opiskelijoille on annettava perustiedot keskeisestä lainsäädännöstä, joka säätelee jokapäiväistä elämää, muun muassa perheessä, työelämässä ja sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tähän opetukseen tulisi sisällyttää myös keskeiset oikeusturvakeinot. Laadukkaan opetuksen varmistaminen edellyttää luonnollisesti myös, että huolehditaan siitä, että opettajilla on perustiedot ja -taidot tarjota tällaista opetusta.

Opetuksen toteuttaminen

Opetuksen toteuttamista kuvataan monipuolisesti opetussuunnitelman perusteissa. Niiden perusteella lukio-opetus on hyvin monipuolista ja innostavaa ja se toteuttaa uudessa lukiolaissa määriteltyä lukiokoulutuksen tarkoitusta (2 §). Asetetut tavoitteet ovat kannatettavia. Uuteen lukiolakiin lisättiin myös muun muassa säännökset korkeakouluysteistyöstä sekä mahdollisuuksista kehittää kansainvälistä osaamista sekä työelämä- ja yrittäjyysosaamista (13.3. §) ja nämä on huomioitu opetussuunnitelman perusteissa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että opetussuunnitelman perusteissa kuvattu laaja-alainen ja laadukas lukiokoulutus on tosiasiallisesti saatavilla kaikille siihen haluaville nuorille asuinpaikasta ja opiskelijan varallisuudesta riippumatta. Uuden lukiolain mukainen koulutus näyttyy todennäköisesti entistä houkuttelevampana opintopolkuna ja jo nykyisellään lukiokoulutukseen hakijoiden määrä on ollut kasvussa.³ Lukiokoulutuksen varmistaminen edellyttää riittävän rahoituksen varaamista lukiokoulutukseen ja kouluverkkoon sekä valtakunnallisesti että kuntatasolla. Lähtökohtana tulisi olla, että jatkossa varmistettaisiin kaikille nuorille maksuton toisen asteen koulutus. Samalla on pidettävä huolta lukiokoulutuksen aidosta yleissivistävästä luonteesta sekä opiskelijoiden jaksamisesta välttämällä liian aikaisin pakotettuja ainevalintoja jatkoopintojen takia.

Jyväskylässä 12.4.2019

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1(2001), CRC/GC/2001/1, kohta 15.

² Lukiolaki (629/1998) 9 § ja uusi lukiolaki (714/2018) 16 §.

³ Ks. esim.

https://www.oph.fi/ajankohtaista/tiedotteet/101/0/yhteishaussa_ammattilliseen_koulutukseen_ja_lukioon_72_100_hakijaa